

VIER VOLKSTELLINGEN IN DE KASSELRIJ SINT-WINNOKSBERGEN (1688 - 1716)

P. VANDEWALLE °

De studie van de demografische evolutie in het westelijk deel van het Graafschap Vlaanderen kreeg een enorme impuls met het verschijnen van een reeks artikels geschreven door Godgaf Dalle. Na een reeks vernieuwende bijdragen verschenen in de jaren 1953-1955, volgde in 1963 de publicatie van zijn zeer gewaardeerd doctoraal proefschrift gewijd aan de bevolking en de globale bevolkingsevolutie van Veurne-Ambacht¹. Ter gelegenheid van het zeventig jaar worden van D. Dalle publiceerden wij een artikel over de bevolking in de aanpalende Kasselrij Sint-Winnoksbergen in 1697². Zoals voor de Kasselrij Veurne bestaan er voor de Kasselrij Sint-Winnoksbergen een aantal tellingen uit de periode 1688-1716. Met deze bijdrage willen wij de resultaten van deze tellingen belichten.

A. De tellingen

1. De telling van 1688

In het kader van een verlaging van de belasting op het broodgraan, beter bekend als "moulagé" of "maalderijrecht"³, gaf Intendant François

° Dr. in de geschiedenis. Albatrosstraat 15, 8400 Oostende.

1. D. Dalle, *De volkstelling van 1697 in Veurne-Ambacht en de evolutie van het Veurnse bevolkingscijfer in de 17de eeuw*, in *HSEB*, XC, 1953, 97-130; XCI, 1954, 18-54. D. Dalle, *De volkstellingen te Veurne en in Veurne-Ambacht op het einde van de zeventiende eeuw*, in *HKCG*, CXX, 1955, 1-34. D. Dalle, *De bevolking van Veurne-Ambacht in de 17de en de 18de eeuw*, Brussel, 1963.

2. P. Vandewalle, *De bevolking van de Kasselrij Sint-Winnoksbergen in 1697*, in *Getuigen in polderklei*, Veurne, 1990, p. 181-190.

3. Het maalderijrecht was een belasting op het broodgraan, die geheven werd op iedere zak graan die gemalen werd, maar vrij spoedig werd deze belasting een hoofdelijke belasting. De belasting diende oorspronkelijk om de kosten te dekken van het graven van het kanaal Duinkerke-Veurne-Oostende-Brugge-Gent. Tussen 1683 en 1688 bedroeg de aanslagvoet 22 stuivers per volwassene en 11 stuivers per kind jonger dan 10 jaar, in 1688 werd de aanslagvoet verlaagd tot 12 stuivers per persoon, zowel groot als klein (Archives Communales de Bergues, AA 41, f 227).

de Madrys op 24 april 1688 de opdracht een telling van de bevolking uit te voeren⁴.

Waar in de telling van de Kasselrij Veurne alle personen werden opgenomen, zowel arm als niet-behoeftig, volwassen of kind⁵, werd in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen alleen nota genomen van de niet-behoeftige bevolking, waarbij wel een onderscheid werd gemaakt tussen de personen boven en onder de tien jaar⁶. Uit de telling blijkt dat alle niet-behoeftige inwoners gelijkmatig belast werden met 1.4.0 lb. par.⁷ per jaar. De resultaten van de telling in alle parochies, de steden Sint-Winnoksbergen en Hondshoote uitgezonderd, volgen in Bijlage I; onderstaande tabel bevat de globale gegevens per landbouwstreek.

Tab. 1. De niet-behoeftige bevolking in 1688.

	> 10 jaar	%	< 10 jaar	%	Totaal
Polders	2332	74	819	26	3151
Houtland	8587	69.1	3844	30.9	12431
Totaal	10919	70.1	4663	29.9	15582

Uit de cijfers blijkt dat de Kasselrij Sint-Winnoksbergen een groot aantal jonge mensen telde, alhoewel de verdeling tussen de beide landbouwstreken niet gelijklopend was: het aantal jongeren lag in het Houtland 4,6 % hoger dan in de Polders. In vergelijking met de Kasselrij Veurne moet alleen genoteerd worden dat het aantal jongeren er even hoog lag.

Daar wij hier slechts kunnen beschikken over de telling van de niet-behoeftige bevolking, rijst onmiddellijk de vraag hoe groot het aantal armen wel kan geweest zijn. Twee gegevens mogen hierbij behulpzaam zijn. Voor Hondshoote kennen wij het totaal aantal in-

4. Archives Communales de Bergues (verder afgekort tot ACB), BB 4, f 239 v.

5. D. Dalle, *De volkstellingen...*, p. 4, noot 2.

6. ACB, BB4, f 239 v.

7. Bedrag uitgedrukt in ponden, schellingen en penningen; een efficiëntere manier om deze waarden uit te drukken is ze omzetten in decimale waarden, in dit geval wordt het 1,2 lb. par., wat veel handiger is bij het gebruik van de computer.

woners in 1688 met de onderverdeling tussen niet-behoefstig en arm⁸: op een totaal van 2643 inwoners werden er 305 personen of 11,5 % als arm⁹ genoteerd. Voor het Territorium van Duinkerke zijn eveneens gedetailleerde gegevens bekend voor 1688¹⁰; hieruit blijkt dat slechts 3 % van de bevolking als arm genoteerd staat, en dit is verdacht weinig.

Het blijft dus nodig het aantal armen in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen te berekenen aan de hand van de gegevens die D. Dalle voor Veurne Ambacht verzamelde¹¹. Geprojecteerd op de Kasselrij Sint-Winnoksbergen krijgen wij volgende staat van de totale bevolking.

Tab. 2. De totale bevolking in 1688.

	Niet-arm	%	Arm	%	Totaal
Polders	3151	89.5	368	10.5	3519
Houtland	12431	88.1	1678	11.9	14109
Totaal	15582	88.4	2046	11.6	17628

De waarden, die wij door extrapolatie konden berekenen voor de Kasselrij Sint-Winnoksbergen, stemmen zeer goed overeen met de cijfers voor Hondshoote, een kleine stad met groot agrarisch territorium.

8. Archives Communales de Hondshoote, CC 32.

9. Uiteraard kan men zich afvragen wat men in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen bedoelde met "arm". Indien het erop aankwam tegenover de centrale administratie de impact van nieuwe belastingen zo laag mogelijk te houden werd iedereen, die maar enige steun kreeg, als arm genoteerd. Voor de inning van parochiekosten, sommen die ten goede kwamen aan de eigen parochie, werden alleen maar die mensen als arm aangezien die echt niet konden betalen.

10. Archives Communales de Dunkerque (verder afgekort tot ACD), 277. Er werden in totaal 1380 personen geteld verspreid over 219 gezinnen of 5,1 personen per gezin; per vierkante kilometer woonden er 24,7 mensen. Het aantal jongeren bedroeg er 28,3 %.

11. D. Dalle, *De volkstellingen...*, 20-23; wij noteerden de armen per landbouwstreek in de Kasselrij Veurne: in de Polders waren er 10,2 % armen, in het Houtland of Zandleemstreek 11,9 %, gemiddeld waren er 11,3 % behoeftigen.

2. De telling van 1694

In een bundel briefwisseling tussen de magistraat van Sint-Winnoksbergen en de reeds genoemde Intendant van " la Flandre Maritime " vonden wij een zwaar beschadigde telling, gedateerd 27 oktober 1694¹². Uit de gedeeltelijk leesbare titel kan niet afgeleid worden om welke reden deze telling gehouden werd of wie er het bevel toe gaf. In een gefotokopieerd handschrift vonden wij de eindresultaten van deze telling terug, zij het dan dat het stuk verkeerdelijk gedateerd werd op 27 oktober 1695¹³. Deze telling is wel veel vollediger dan die van 1688, omdat hier zowel de niet-behoeftege als arme bevolking aan bod komt. Daarbij werd in beide groepen onderscheid gemaakt tussen inwoners ouder en jonger dan tien jaar. In Bijlage II volgen de gedetailleerde gegevens, hier beperken wij ons tot enkele globale resultaten.

Tab. 3. De totale bevolking in 1694.

	Niet-arm	%	Arm	%	Totaal
Polders	2881	88.3	380	11.7	3261
Houtland	8950	82.9	1843	17.1	10793
Totaal	11831	84.2	2223	15.8	14054

Uit de genoteerde cijfers blijkt dat de totale bevolking van de Kasselrij Sint-Winnoksbergen met 18,6 % gedaald was tegenover 1688. Daarbij was het aandeel van de arme bevolking met 4,2 % gestegen: vooral in het Houtland was de stijging van het aantal armen zeer groot. Gezien wij het aantal kinderen kennen in de beide bevolkingsgroepen, is het mogelijk hun procentueel aandeel te bepalen.

12. ACB, AA 174.

13. Bibliothèque Municipale de Bergues, nr 76. De telling draagt volgende titel : " *Dénombrement des habitants de la Châtellenie de Bergues de tout age et sexe fait le 27 octobre 1695*".

Tab.4. Procent kinderen in de bevolking van 1694.

	Niet-arm	Arm	Totaal
Polders	27.7	49.5	30.2
Houtland	28.7	42.9	31.1
Totaal	28.5	44	31

Uit de cijfers blijkt dat het aandeel van de kinderen bij de armen veel groter was dan bij de niet-behoefstigen. Dit is echter niet uitzonderlijk, ook D. Dalle stelde dit voor de Kasselrij Veurne vast in 1688¹⁴.

Het is niet mogelijk de bevolkingscijfers voor de beide kasselrijen te vergelijken daar er voor de Kasselrij Veurne geen telling uit 1694 voorhanden is. Wel zijn er gegevens voor 1693¹⁵, en daaruit blijkt dat de bevolking van de Kasselrij Veurne tussen 1688 en 1693 met 21,6 % gedaald was, wat nog een grotere daling betekende dan in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen.

3. De telling van 1697

Aangaande de tellingen van 1697 kunnen wij verwijzen naar het reeds vermelde artikel in het Huldeboek Godgaf Dalle¹⁶, hier beperken wij ons tot het eindresultaat van de telling.

Tab. 5. De bevolking in 1697.

	Niet-arm	%	Arm	%	Totaal
Polders	2526	22.7	800	24.9	3326
Houtland	8601	77.3	2408	75.1	11009
Totaal	11127		3208		14335

14. D. Dalle, *De volkstellingen...*, p. 5.

15. D. Dalle, *De volkstellingen...*, p. 5.

16. P. Vandewalle, *o.c.*, passim.

4. De telling van 1716

In september 1716 werd op last van Intendant de Bernières een nieuwe volkstelling gehouden¹⁷. Alhoewel wij dit niet kunnen bewijzen, vermoeden wij toch dat deze telling in verband dient gebracht te worden met de inning van de moulage. Feit is dat in de parochie-rekeningen vanaf 1717 veel meer vermeldingen van de inning van de moulage voorkwamen. In principe vroeg de Intendant een in-deling in: volwassenen, huwbaren en kinderen, maar de uitvoering van de telling verliep toch enigszins anders. Dat wij tegenover deze telling enig wantrouwen moeten koesteren kan uit het volgende blijken.

- in de titel van het document ontbreekt de vermelding “kinderen”;
- vijf parochies geven wel het aantal kinderen op, de andere doen het niet;
- in de parochie Wormhout zijn de woorden jongens en meisjes synoniem met knechten en meiden¹⁸;
- andere parochies vermelden dan wel het aantal jongens en meisjes en spreken niet over knechten en meiden.

Daartegenover moeten wij stellen dat in het Territorium van Duinkerke de telling blijkbaar zeer zorgvuldig werd gedaan: van de 1318 inwoners waren er 764 volwassenen of 58 %, 134 huwbaren¹⁹ of 10,2 % en 420 kinderen of 31,8 %; de knechten en de meiden werden bij de volwassenen gerekend en vertegenwoordigen 16,5 %²⁰.

Vooraleer wij de telling in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen verder ontleden, moeten wij twee bemerkingen naar voor brengen:

17. ACB, BB 49. De telling draagt volgende franse titel: “ *Etat dressé de l'ordre de Monseigneur de Bernières Intendant de la justice police et finances en Flandre des hommes, femmes, jeunhommes, filles, garçons et fillettes qui se trouvent habiter dans la ville de Bergues comme aussy dans les vasseaux et paroisses de la chastelnie du dit Bergues le 18 7bre 1716 et jours ensuivants....* ”

18. In de franse tekst staat boven het woord “ garçons “ het woord “ valets “, en boven het woord “ filles “ staat het woord “ servantes “. Dit kan wijzen op een taalprobleem, in het dialect van de streek is er in feite geen onderscheid tussen knechten en jongens en tussen meiden en meisjes.

19. Met huwbaren wordt hier bedoeld: de jongens ouder dan 14 jaar en de meisjes ouder dan 12 jaar.

20. ACD, nr 277.

- alhoewel iedereen, groot als klein, aan de moulage onderworpen was, waren er een aantal parochies die de niet-communicanten maar voor de helft belastten, waardoor het goed mogelijk is dat de kinderen beneden de 6 jaar niet werden genoteerd en belast²¹;
- de parochie Pitgam telde in 1716 223 gezinnen en 973 inwoners, in de telling werden maar 836 personen vermeld²²;
- voor 5 parochies kunnen wij volledige cijfers geven²³:

Tab. 6: De bevolking in 1716 in 5 parochies.

	Mannelijk	Vrouwelijk	Totaal	%
Volwassenen	600	570	1170	31.1
Huwbaren	459	404	863	22.9
Kinderen	554	554	1108	29.4
Personeel	337	291	628	16.7
Totaal	1950	1919	3769	

In de tabel valt het groot aantal kinderen en huwbaren op: 52,3%, maar dit kan verklaard worden door de demografische heropleving na de zware mortaliteitscrisis van de voorbije jaren. Wij stellen er

21. Dit is duidelijk het geval te Bambeke, zie ACB, CC 186. Ook vraagt het begrip "communicant" enige toelichting en wij verwijzen in eerste instantie graag naar M. Cloet, *De leeftijdsgrens tussen communicanten en niet-communicanten in de XVIIIde en de XVIIIde eeuw*, in *De Leiegouw*, jg. VIII, 1966, p. 470, waar hij stelt dat de leeftijdsgrens tussen communicanten en niet-communicanten niet 12 à 13 maar veel-
 eer 14 à 15 jaar was. Zie ook C. Vandenbroeke, *Prospektus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen*, in *HSEB*, CXIII, 1976, 24-29; voor de periode 1700-1719 vermeldt de auteur 63,6 % communicanten waarbij de grens ergens tussen 10 en 14 jaar moet gesitueerd worden. Voor 1686 en 1687 vermeldde de pastoor van Brouckerque gemiddeld 306 inwoners waarvan 255 communicanten of 83,3 %. Volgens de telling van 1688 waren er in totaal 304 niet-behoefte inwoners waarvan 84 jonger dan tien jaar. De groep ouder dan 10 jaar vertegenwoordigde dus 72,4 %, de grens tussen communicant en niet-communicant lag wellicht in de buurt van 12 jaar.

22. ADN, J 466/22. In de telling werd dus maar 85,9 % van de bevolking opgenomen.

23. Het gaat om de parochies Houtkerque, Crochte, Armbouts-Cappel, Pitgam en de heerlijkheid Proosdij van Sint-Donaas; wij hebben wel de cijfers van Pitgam, Armbouts-Cappel gewijzigd door die te herverdelen zonder echter aan de totalen te raken.

vast dat het aantal kinderen beneden de 12 jaar bijna even groot was als de groep volwassenen: men telde 97 kinderen voor 100 gehuwde volwassenen.

Rekening houdend met de voorgaande vaststellingen en opmerkingen, stellen wij hier een verbeterde telling voor; in Bijlage III volgen de waarden per parochie, de jongeren van minder dan 6 jaar uitgezonderd²⁴.

Tab. 7. De bevolking in 1716.

	Polders	Houtland	Totaal
Volwassenen	1271	4295	5566
%	32.3	33.5	33.3
Jong > 6 j.	1217	3248	4465
%	30.9	25.3	26.7
Jong < 6 j.	572	2590	3162
%	14.5	20.2	18.9
Personeel	876	2699	3575
%	22.3	21	21.4
Totaal	3936	12832	16768

Uit de tabel blijkt dat het aantal volwassenen zeker niet hoog lag, terwijl het aantal knechten en meiden wel hoger lag. Dit kan verklaard worden door het feit dat een aantal volwassenen in de rubriek "personeel" terecht kwam terwijl er ook in dezelfde rubriek jongeren werden genoteerd. Feit is dat hier het aantal knechten en meiden overschat, terwijl het aantal volwassenen onderschat werd. Tegenover de toestand in 1697 moet een aangroei van de bevolking met 16,6 % vastgesteld worden, in vergelijking met de Kasselrij Veurne mag een gelijkaardige evolutie genoteerd worden²⁵.

24. Wij nemen aan dat de grens tussen communicanten en niet-communicanten rond 12 jaar lag; gezien de niet-communicanten maar voor de helft betaalden houden wij rekening met een groep kinderen beneden de zes jaar.

25. D. Dalle, *De bevolking...*, 24-25.

5. Een globaal beeld

De evolutie van de bevolking van de Kasselrij Sint-Winnoksbergen, op basis van de vier besproken tellingen, kan wellicht het best geïllustreerd worden aan de hand van de volgende tabel. Daarbij moet wel de nadruk gelegd worden op het feit dat slechts de telling van 1694 de volledige bevolking omvat terwijl de gegevens uit de drie andere tellingen op basis van ernstige hypothesen werden aangevuld.

Jaar	Inwoners
1688	17628
1694	14054
1697	14335
1716	16768

Uit de tellingen blijkt dat de bevolking in 1694 op haar laagste peil stond en in 1716 nog niet opnieuw het niveau van 1688 had bereikt.

B. De bevolkingsevolutie

1. De gegevens uit de moulage

In een eerder gepubliceerd artikel²⁶ wezen wij op het belang van het maalrecht als demografische bron. In tegenstelling met D. Dalle beschikken wij voor de Kasselrij Sint-Winnoksbergen slechts over voldoende gegevens uit de moulage vanaf 1708. Daarbij moeten wij er toch op wijzen dat hier de opbrengst van het maalrecht alleen kan gebruikt worden vertrekkend uit de cijfers van de volkstelling van 1716. Daarbij gingen wij als volgt tewerk: aan de opbrengsten van 1716 werden de waarden van de telling van 1716 gegeven, in dit geval de index 116²⁷, zo werd de index van de bekomen waarden

26. P. Vandewalle, *Parochierekeningen en maalrecht als demografische bronnen, in Bronnen en methoden van de historische demografie, voor 1850*, Brussel 1984, 75-86.

27. Deze index staat tegenover het referentiejaar 1697 met index 100.

berekend en van daar uit werd het bevolkingsaantal becijferd. In de volgende tabel werden de berekende bevolkingscijfers opgenomen.

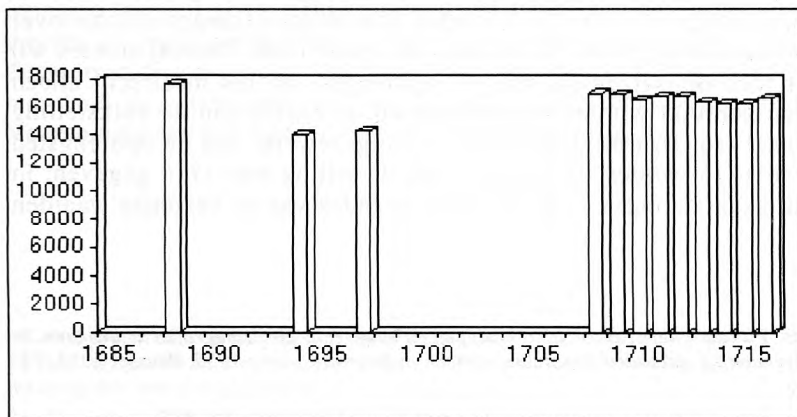
Tab. 8. De bevolking volgens de moulage 1708-1716.

Jaar	Polders	Index	Houtland	Index	Totaal	Index
1708	4105	121	12943	117	17048	118
1709	4105	121	12832	116	16937	117
1710	4071	120	12832	116	16593	117
1711	4105	121	12721	115	16826	117
1712	4105	121	12721	115	16826	117
1713	4071	120	12611	114	16372	115
1714	4004	118	12611	114	16310	115
1715	3969	117	12611	114	16278	115
1716	3969	116	12832	116	16721	116

Uit de cijfers blijkt dat de bevolkingsevolutie in de Polders een lichtjes ander verloop kende dan in het Houtland. Voor het totaal van de Kasselrij moeten wij toch het dieptepunt in de periode 1713-1715 benadrukken.

Door het samenbrengen van de gegevens uit de vier vermelde tellingen enerzijds en de gegevens uit de parochierekeningen anderzijds is het mogelijk een volgend beeld van de toestand te schetsen.

Graf. 1. De bevolkingsevolutie 1688-1716.

Uit de grafiek blijkt dat de bevolkingsevolutie een lichte inzinking vertoonde tussen 1708 en 1716.

2. De evolutie volgens het aantal gezinnen

Dank zij de parochieregisters is het mogelijk het aantal gezinnen te berekenen voor een aantal referentiejaar. Uiteraard gaat het hier om extrapolaties, maar dan op een zeer ruime basis. In de volgende tabel werden enkele gegevens samengebracht.

Tab. 9. Het aantal gezinnen in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen.

	Gezinnen	Inwoners	Pers/gez
1688	3408	17628	5.2
1694	3273	14054	4.3
1697	3154	14335	4.5
1708	3427	17048	5
1716	3277	16721	5.1

Bij de tabel kan het volgende opgemerkt worden²⁸:

- het absolute aantal gezinnen daalt tot een minimum in 1697, stijgt naar 1708 toe om dan opnieuw licht te dalen naar 1716;
- het aantal personen per gezin kende de volgende evolutie: vanaf 1688 tot 1694: een scherpe daling tot de laagste waarde voor de bestudeerde periode; daarna geleidelijke stijging waarbij in 1716 dezelfde waarde werd bereikt als in 1688.

De terugval van het aantal personen per gezin is het grootst tijdens de oorlogsperiode 1692-1697, daarentegen tijdens de periode 1709-1713, toen er ook oorlog was, steeg het aantal personen per gezin²⁹.

28. Het aantal gezinnen kennen wij uit de parochierekeningen van de kasselrij Sint-Winnoksbergen: zie ACB, serie CC, passim. Wij gingen er van uit dat iedere belastingbetaler een gezinshoofd was.

29. Waarom juist in de ene oorlogsperiode het aantal personen per gezin stijgt en in de andere daalt is uit de bronnen niet af te leiden.

3. Nataliteit, nuptialiteit, mortaliteit

Net zoals D. Dalle deze fenomenen onderzocht voor de Kasselrij Veurne³⁰, willen wij dit ook doen voor de Kasselrij Sint-Winnoksbergen. Hier moet echter opgemerkt worden dat wij slechts beschikken over de parochieregisters van Wormhout, West-Cappel, Herzele en Bambecque, allemaal parochies uit het Houtland³¹. In 1694, het jaar waarvoor wij beschikken over een volledige telling, woonden er 3466 personen³². Het bezwaar, dat wij alleen maar de toestand in het Houtland kunnen bestuderen, kan wellicht opgevangen worden door de vaststelling dat de vier parochies ongeveer een vijfde van de totale bevolking van de Kasselrij Sint-Winnoksbergen omvatten. Voor ieder referentiejaar werd een gemiddelde gemaakt van de geboorten, de huwelijken en de sterfgevallen over een periode van 10 jaar, zodat de extreme toestanden wat werden afgevlakt³³. Wij verwijzen hierbij naar Grafiek 2.

Het valt meteen op dat het geboortecoëfficiënt hoge waarden aantoonde: vanaf 1688 tot 1697 stijgt de coëfficiënt om dan licht terug te vallen maar toch steeds boven de 45 pro mille te blijven. De huwelijkscoëfficiënt kent zijn hoogtepunt in 1694 en valt dan heel geleidelijk terug. De sterftecoëfficiënt schommelt tussen 27 en 36 pro mille met twee hoogtepunten: 1694 en 1708. Deze twee hoogtepunten vallen samen met de verhoogde oorlogsactiviteit in dit gebied. Wij mogen echter niet vergeten dat de notering van de sterften

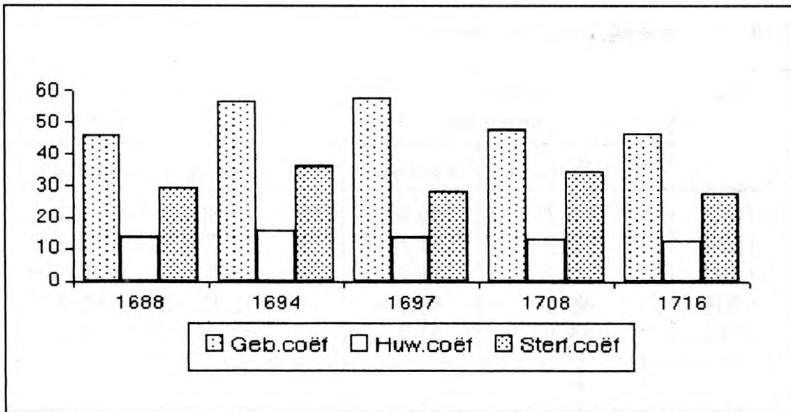
30. Zie de reeds vermelde artikels van D. Dalle.

31. Deze registers werden door Th. Vergriete, ere-conservator van het Archief te Bergues, overgeschreven. Deze gekopieerde registers berusten momenteel op het vermelde archief; de kopieën van andere parochies zijn niet voor dit onderzoek bruikbaar.

32. Dit getal werd gevormd door de samentelling van het aantal inwoners van de vier parochies vermeerderd met 12 %. De vermeerdering met 12 % is nodig omdat binnen deze vier parochies een aantal heerlijkheden liggen waarvan het aantal inwoners niet werd opgenomen in de tellingen. Daarentegen werden de geboorten, huwelijken en sterfgevallen wel in de parochieregisters van deze vier parochies opgetekend.

33. De in de grafiek opgenomen waarden kunnen licht verschillen van de waarden opgenomen in: P. Vandewalle, *De demografische evolutie in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen, 17e-18e eeuw*, in *De Franse Nederlanden*, 1989, p. 115; dit verschil wordt veroorzaakt door een andere berekeningswijze.

Graf. 2. Geboorten-, huwelijks- en sterftecoëfficiënten in de Kasselrij Sint-Winnoksbergen.

nog niet optimaal³⁴ verloopt, wat een invloed heeft op de vermelde cijfers. Aansluitend moet even aandacht gegeven worden aan de huwelijksvruchtbaarheid: de waarden volgen in onderstaande tabel.

Tab. 10. *Huwelijksvruchtbaarheid.*

	Geboorten	Huwelijken	Verhouding
1688	196	59	3.32
1694	196	55	3.56
1697	204	49	4.16
1708	193	52	3.71
1716	185	50	3.70

Uit de waarden blijkt dat de huwelijksvruchtbaarheid steeg van 1688 tot 1697, een stijging die gelijklopend was met die van de geboortecoëfficiënt.

34. Pas vanaf 1737 werden alle sterfgevallen in de parochieregisters van de Kasselrij Sint-Winnoksbergen opgetekend; voor deze datum werden uiteraard sterfgevallen genoteerd maar wij moeten vaststellen dat het overlijden van kleine kinderen niet altijd werd opgetekend.

Uiteindelijk kan ook een vergelijking gemaakt worden met de toestand in Veurne-Ambacht³⁵.

Tab. 11. Vergelijking Sint-Winnoksbergen - Veurne.

Jaar	Geboorten-coëfficiënt		Huwelijks-coëfficiënt	
	Sint-Winnoks	Veurne	Sint-Winnoks	Veurne
1688	46.2	46.8	13.9	12.2
1694	56.5	51.6	15.7	14.2
1697	57.7	56.7	13.9	14
1708	46.2	48.9	12.5	12.5
1716	45.1	52.4	12.2	13.6

Uit de vergelijking tussen de gegevens mag een vrij grote gelijklopendheid vastgesteld worden, zeker wat geboorten en huwelijken aangaat, maar dan met een kleine uitzondering voor 1716 waar de waarden te Veurne al stijgen, terwijl zij in Sint-Winnoksbergen eerder stabiel blijven.

C. Besluit

Dank zij het bestaan van een reeks tellingen, die weliswaar hoofdzakelijk om fiscale redenen werden opgesteld en hier en daar aangepast moesten worden, was het mogelijk de bevolkingsevolutie in een agrarische kasselrij te volgen. Deze tellingen werden gehouden op een ogenblik dat de oorlogen van Lodewijk XIV hun hoogtepunt hadden bereikt. De resultaten liegen er niet om: in 1694 was het bevolkingsaantal tot een minimum gezakt; de stijgende aantallen in het begin van de 18e eeuw en het aanbreken van een veel stabielere periode op politiek gebied laten een geleidelijk herstel van het bevolkingsaantal vermoeden.

35. Alle gegevens voor Veurne-Ambacht komen uit: D. Dalle, *De bevolking...*, p. 180; de gegevens voor 1716 zijn wel voorhanden in Sint-Winnoksbergen, in Veurne gebuikten wij de gegevens uit 1714.

BIJLAGE I.

Voor alle plaatsnamen werden de Franse namen gebruikt, uitgenomen voor de Proosdij St-Winnoks en St-Donaas.

TELLING 1688			
Aantal niet-behoefte inwoners			
POLDERS			
Parochie	> 10 jaar	< 10 jaar	Totaal
Armbouts-Cappel	146	51	197
Capelle	72	24	96
Bierne	189	68	257
Brouckerque	220	84	304
Coudekerque	175	70	245
Ghyvelde	337	144	481
Hoymille	215	74	289
Leffrinckoucke	56	23	79
Spycker	205	61	266
Steene	304	58	362
Téteghem	255	93	348
Uxem	158	69	227
Totaal	2332	819	3151
HOUTLAND			
Bambecque	365	166	531
Crochte	246	144	390
Esquelbecq	690	334	1024
Herzeele	626	237	863
Killem	464	197	661
Ledringhem	312	149	461
Oost-Cappel	141	66	207
Pitgam	705	289	994
Quädypre	593	214	807
Rexpoëde	639	316	955
Socx	213	92	305
Warhem	876	363	1239
Wormhout-Wylder			
Proosdij St-Winnoks	1185	570	1755
Proosdij St-Donaas	569	250	819
Houtkerque	550	269	819
West-Cappel	413	188	601
Totaal	8587	3844	12431
Alg. Totaal	10919	4663	15582

BIJLAGE II.

TELLING 1694					
Aantal behoeftige en niet-behoeftige inwoners					
POLDERS					
	Niet-behoeftig		Arm		Totaal
Parochie	> 10 jaar	< 10 jaar	> 10 jaar	< 10 jaar	
Armabouts-Cappel	148	48	12	12	220
Capelle	63	11	1	0	75
Bierne	191	56	11		269
Brouckerque	198	80	20	24	322
Coudekerque	156	60	17	18	251
Ghyvelde	307	132	29	20	488
Hoymille	207	56	2	1	266
Leffrinckoucke	48	15	7	7	77
Spycker	176	63	10	17	255
Steene	272	107	40	33	452
Téteghem	220	56	28	22	326
Uxem	97	54	15	23	189
Totaal	2083	798	192	188	3261
HOUTLAND					
Bambecque	240	70	109	65	484
Crochte	195	109	23	26	353
Esquelbecq	568	243	81	35	927
Herzeele	440	188	112	137	877
Killem	329	121	48	38	536
Ledringhem	267	126	18	16	427
Oost-Cappel	81	29	14	12	136
Pitgam	551	206	32	49	838
Quaëdypre	470	134	177	97	878
Rexpoëde	417	206	84	77	784
Socx	177	94	10	8	289
Warhem	455	127	94	45	721
Wormhout	833	391	41	38	1303
Proosdij St-Winnoks	200	58	15	20	293
Proosdij St-Donaas	451	194	90	50	785
West-Cappel	260	120	21	26	430
Houtkerque	443	157	83	49	732
Totaal	6377	2573	1052	791	10793
Alg. Totaal	8460	3371	1244	979	14054

BIJLAGE III.

TELLING 1716							
POLDERS							
Parochie	Mannen	Vrouwen	Jonge M.	Jonge V.	Knechten	Meiden	Totaal
Armabouts-Cappel	36	35	20	17	36	25	191
Capelle	15	14	7	4	18	19	77
Bierne	47	45	57	67	29	34	279
Brouckerque	64	74	73	52	50	61	374
Coudekerque	45	48	53	33	19	32	230
Leffrinckoucke	19	17	16	16	16	14	98
Spycker	57	47	71	43	58	44	320
Steene	82	77	79	70	41	45	394
Téteghem	72	71	72	61	57	66	399
Ghyvelde	94	101	122	104	80	50	551
Uxem	42	40	38	38	12	20	190
Hoymille	66	63	53	51	27	23	283
Totaal	639	632	661	556	443	433	3364
HOUTLAND							
Bambecque	99	111	87	55	91	61	504
Crochte	81	75	59	47	86	86	434
Herzele	132	132	154	95	53	36	602
Oost-Cappel	37	42	61	56	20	15	231
Quaëdypre	168	169	169	137	120	116	879
Rexpoëde	173	150	137	83	139	124	806
Socx	61	62	52	36	48	41	300
West-Cappel	102	85	36	25	84	62	394
Wormhout	204	193	253	208	105	62	1025
Ledringhem	58	75	55	45	63	58	354
Esquelbecq	166	170	102	96	150	118	802
Pitgam	170	153	136	136	129	112	836
Houtkerque	113	112	67	49	59	45	445
Killem	114	119	111	109	100	90	643
Warhem	189	199	146	104	86	90	814
Proosdij St-Donaas	296	285	187	155	150	100	1173
Totaal	2163	2132	1812	1436	1483	1216	10242
Alg. Totaal	2802	2764	2473	1992	1926	1649	13606

